

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2021.2.2.27>

ODPOWIEDZIALNOŚĆ ADMINISTRACYJNA ZA PRZEMOC WOBEC CZŁOWIEKA NA UKRAINIE: PROBLEMY STOSOWANIA

Oksana Poshtarenko

sędzia Samarskiego Sądu Rejonowego miasta Dniepr (Dniepr, Ukraina)

ORCID ID: 0000-0003-2242-961X

e-mail: oksana.poshtarenko.81@gmail.com

Adnotacja. Artykuł naukowy poświęcono badaniu problemów stosowania odpowiedzialności administracyjnej za popełnianie przemyocy wobec ludzi na Ukrainie. Stwierdzono, że odpowiedzialność administracyjna za przemoc wobec innej osoby na Ukrainie jest przewidziana w odrębnych przepisach Kodeksu Wykroczeń Administracyjnych Ukrainy, w szczególności w artykule 173 „Drobne chuligaństwo” (w formie obraźliwego molestowania obywateli), artykule 173-2 „Popełnianie przemyocy domowej, przemyocy ze względu na płeć, nieprzestrzeganie pilnego zakazu zbliżania się lub nieprzestrzeganie miejsca tymczasowego pobytu”, artykule 173-4 „Bullying (nękanie) uczestnika procesu edukacyjnego”. Dzięki przeprowadzonym badaniom opracowano i zaproponowano autorską definicję pojęcia przemyocy wobec innej osoby i odpowiedzialności administracyjnej, jako jednej z odmian odpowiedzialności prawnej. Przeprowadzono analizę współczesnych problemów stosowania odpowiedzialności administracyjnej za popełnienie wykroczeń przewidzianych w wymienionych artykułach oraz przedstawiono propozycje możliwości poprawy regulacji prawnych w tym zakresie.

Słowa kluczowe: przemoc wobec człowieka, bullying, odpowiedzialność administracyjna, postępowanie w sprawach administracyjnych, problemy egzekucyjne.

ADMINISTRATIVE RESPONSIBILITY FOR HUMAN VIOLENCE IN UKRAINE: PROBLEMS OF APPLICATION

Oksana Poshtarenko

Judge

Samara District Court of Dnipro (Dnipro, Ukraine)

ORCID ID: 0000-0003-2242-961X

e-mail: oksana.poshtarenko.81@gmail.com

Abstract. The scientific article is devoted to the research of the problems of application of administrative responsibility for committing violence against a person in Ukraine. It is stated that administrative liability for violence against another person in Ukraine is provided by certain provisions of the Code of Administrative Offenses of Ukraine, in particular Article 173 «Minor hooliganism» (in the form of insulting citizens), Article 173-2 «Committing domestic violence, gender-based violence, failure to comply with an urgent injunction or failure to notify the place of his temporary residence», Article 173-4 «Bullying (harassment) of a participant in the educational process». Thanks to the research, the author's definition of the concept of violence against another person and administrative liability as one of the types of legal liability has been developed and proposed. The analysis of modern problems of application of administrative responsibility for commission of the offenses provided by the listed articles is carried out, and offers concerning possibility of improvement of legal regulation in this sphere are expressed.

Key words: violence against people, bullying, administrative responsibility, proceedings in administrative cases, law enforcement problems.

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НАСИЛЬСТВО ЩОДО ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ

Оксана Поштаренко

суддя

Самарського районного суду міста Дніпра (Дніпро, Україна)

ORCID ID: 0000-0003-2242-961X

e-mail: oksana.poshtarenko.81@gmail.com

Анотація. Наукову статтю присвячено дослідженню проблем застосування адміністративної відповідальності за вчинення насильства щодо людини в Україні. Констатовано, що адміністративна відповідальність за насильство щодо іншої людини в Україні передбачена окремими положеннями Кодексу України про адміністративні правопорушення, зокрема: статтею 173 «Дрібне хуліганство» (у формі образливого чіпляння до громадян), статтею 173-2 «Вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, невиконання термінового заборонного припису або неповідомлення про місце свого тимчасового перебування», статтею 173-4 «Булінг (цькування) учасника освітнього процесу». Завдяки проведеному дослідженню розроблено та запропоновано авторське визначення поняття насильства щодо іншої людини і адміністративної відповідальності як одного з різновидів

юридичної відповідальності. Здійснено аналіз сучасних проблем застосування адміністративної відповідальності за вчинення правопорушень, передбачених переліченими статтями, та висловлено пропозиції щодо можливості вдосконалення правового регулювання в цій сфері.

Ключові слова: насильство щодо людини, булінг, адміністративна відповідальність, провадження в адміністративних справах, проблеми правозастосування.

Вступ. Прояви насильства супроводжують розвиток людства зі стародавніх часів і є однією із глобальних проблем сучасного світу, оскільки становлять небезпеку для існування людини, суспільства. «Насильство як соціальне явище щоденно завдає шкоди найціннішим соціальним цінностям людини – людській гідності та честі, свободі, недоторканості та здоров'ю, а інколи й найважливішому за своєю суттю – праву людини на життя. Насильство завжди пов'язано з обмеженням свободи людини, метою насильства є обмеження природних чи людських прав та свобод особистості, примушення її до певної поведінки, завдання або загрози завдання фізичної, моральної або матеріальної шкоди людині всупереч її волі або з використанням її безпорадного стану» (Поштаренко, 2020: 518–519).

Не минуло це ганебне явище й Україну. Так, за даними Національної поліції, в Україні у 2018 році кількість звернень із повідомленням про прояви домашнього насильства перевищила 115 тисяч (За домашнє насильство – за грати, 2019). У минулому 2020 році в умовах пандемії COVID-19, за інформацією Національної соціальної сервісної служби України, кількість звернень громадян із приводу домашнього насильства до органів поліції та соціального захисту населення зросла до 211 362, що на 62% більше, ніж у 2019 році (Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, 2020: 53).

Упродовж останніх років прояви насильства в міжособистісних відносинах підлітків, які отримали назву «шкільний булінг» (від *англ.* *bully* – хуліган, забіяка, залякувати, цькувати), визнано соціально-педагогічною та психологічною проблемою в шкільному середовищі. Так, за даними ЮНІСЕФ (*англ.* *United Nations Children's Fund*) – спеціалізованої структури ООН, яка є світовим лідером із захисту прав та інтересів дітей, в Україні 29% опитаних підлітків були жертвами онлайн-булінгу, а 16% були змушені пропускати через це шкільні заняття (Опитування ЮНІСЕФ, 2019). Майже 40% опитаних молодих українців, які зазнають булінгу, нікому про це не розповідають. Ті, хто наважуються розповісти про такі випадки, зазвичай звертаються до батьків/родичів (27%) або друзів/братів і сестер (25%). Лише 4% дітей повідомляють про булінг своїм учителям (ЮНІСЕФ представив результати опитування про розповсюдженість булінгу, 2017).

Правопорушення із застосуванням різних форм насильства в Україні здійснюється у значній кількості, і, як свідчить статистика, факти прояву насильства мають тенденцію до збільшення, що вимагає посилення і вдосконалення механізму охорони й захисту прав, свобод і законних інтересів громадян, у тому числі й за допомогою норм адміністративного права, які встановлюють адміністративну відповідальність за вчинення фактів насильства щодо іншої людини.

Основна частина. Питання адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у сфері боротьби із проявами насильства присвячені наукові праці таких видатних українських учених-адміністративістів, як В.Б. Авер'янов, О.М. Бандурко, Ю.П. Битяк, В.В. Гарашук, І.П. Голосніченко, А.В. Гуржій, Є.В. Додін, Г.Г. Забарний, М.В. Завальний, Р.А. Калюжний, С.В. Ківалов, М.В. Коваль, І.Б. Коліушко, Т.О. Коломоєць, В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко, Д.М. Лук'янець, В.П. Петков, Д.В. Приймаченко, О.П. Рябченко, М.А. Самбор, О.В. Фазикош, В.К. Шкарупа та ін.

Значний вклад у боротьбу з проявами насильства внесли такі відомі представники української науки кримінального права, кримінального процесуального права і криминології, як: Ю.В. Баулін, О.М. Гумін, О.М. Ігнатов, М.Г. Колодяжний, П.С. Матишевський, В.В. Налуцишин, Л.О. Сердюк, В.В. Сташис, В.Я. Тацій, М.І. Хавронюк, О.М. Храмцов, Л.Р. Шувальська, С.С. Яценко та багато інших.

Але питання адміністративно-правового регулювання відповідальності за вчинення насильства щодо іншої особи українськими вченими здебільшого вивчалися під час висвітлення окремих правопорушень, пов'язаних із вчиненням насильницьких дій, або під кутом зору дослідження окремих аспектів кримінальної або адміністративної відповідальності взагалі. Так, у 2007 році у м. Києві В.В. Налуцишиним було захищено кандидатську дисертацію на тему «Кримінальна відповідальність за хуліганство» (Налуцишин, 2007), у 2010 році у м. Львові О.М. Гумінін – докторську дисертацію на тему «Кримінальна насильницька поведінка особи: теоретико-прикладні аспекти» (Гумін, 2010), у 2012 році у м. Сімферополі Л.М. Волкова захистила кандидатську дисертацію на тему «Адміністративно-правова протидія дрібному хуліганству» (Волкова, 2012), у 2015 році Л.Р. Шувальська у м. Чернівці видала монографію «Суб'єкт насильницького злочину проти життя і здоров'я: психологічні та правові засади» (Шувальська, 2015), у 2019 році у м. Києві О.Д. Коломоєць видав навчальний посібник «Адміністративно-правове регулювання відповідальності за вчинення насильства у сім'ї» (Коломоєць, 2019) тощо.

У сучасній українській адміністративно-правовій науці відсутнє системне дослідження адміністративно-правового регулювання відповідальності за вчинення насильства щодо іншої особи, тому вважаємо за потрібне комплексне дослідження адміністративної відповідальності за насильство щодо людини в Україні та проблеми її застосування.

Загальнонаукову методологію написання статті становлять положення діалектичного підходу щодо взаємозв'язку та єдності змісту і форми, загального, особливого й одиничного, теорії та практики, єдності й боротьби протилежностей. Конкретно науковою методологією підготовки статті є теорія адміністративного

права, основні положення якої лягли в основу вивчення і дослідження адміністративної відповідальності в Україні за правопорушення, які містять ознаки насильства щодо фізичної особи.

Правова оцінка адміністративних правопорушень із застосуванням насильства залежить від змісту, характеристики і визначення терміна «насильство». Поняття «насильство» за своїм походженням є загальнослов'янським словом і належить до найдревнішого фонду слов'янської лексики – культурного надбання слов'ян чи окремих слов'янських народів. Його основне значення – це утиск, примушування, звалтування (Матеріали для Словаря древнерусского языка, 1902: 330–331).

Дослідженням природи насильства в сучасних умовах займаються представники різних наук, оскільки насильство – це поліфункціональна категорія, яка належить до категоріальних апаратів різних наук і яку, на думку Л.Р. Шувальської, неможливо віднести до жодної з галузей знань. Так, філософська наука виділяє три основних напрями дослідження природи насильства: антропологічний (насильство має людську природу), соціальний (розрізняє легітимне та нелегітимне насильство) та етичний (передбачає категоризацію проблеми насильства в термінах добра і зла) (Бойченко, 2017: 17–21). У соціологічній науці визнаною є енциклопедична дефініція білоруського вченого Є.М. Бабосова, який наголошує, що насильство певним чином вбудовано в систему суспільства як системний механізм і проявляється в «застосуванні сили або в погрозі силою з боку соціальних суб'єктів (особи, групи, спільноти, організації, інституту, партії, держави) з метою примушення людей до певної поведінки, надбання або збереження економічного чи політичного панування, завоювання певних прав, пільг або територій» (Бабосов, 2003: 218–219).

Заслуговує уваги визначення насильства видатним норвезьким ученим-соціологом, практиком, професором у сфері дослідження проблем миру й насильства, Йохана Галтунга, який визначав насильство як будь-які обмеження для самореалізації людини, які можна усунути, і виокремлював три його форми: пряме, структурне і культурне насильство. Пряме насильство – це діяння одних людей по відношенню до інших, що спричиняють безпосередній збиток людям або їхній власності. Пряме насильство проявляється в тілесних ушкодженнях, затриманнях, санкціях, відношенні до людей як до громадян другого сорту тощо (Galtung, 1980: 67).

Представники медичної науки, а саме керівний і координуючий орган у міжнародній роботі Всесвітньої організації охорони здоров'я, визначають насильство так: «Навмисне застосування фізичної сили або влади, дійсне або у вигляді загрози, спрямоване проти себе, проти іншої особи, групи осіб або громади, результатом якого є (або є високий ступінь імовірності цього) тілесні ушкодження, смерть, психологічна травма, відхилення в розвитку або різного роду збиток» (Насилие и его влияние на здоровье, 2003: 5).

Юридична наука визначає насильство в загальному розумінні як умисний фізичний чи психічний вплив однієї особи на іншу проти її волі, що спричиняє цій особі фізичну, моральну, майнову шкоду або містить загрозу заподіяння зазначеної шкоди зі злочинною метою. Такий вплив на особу здійснюється вчиненням певних умисних діянь (Великий енциклопедичний юридичний словник, 2007: 501).

Безумовно, здійснити вичерпний огляд усіх дефініцій даного терміна не є можливим, адже категорія «насильство» досить часто вживається в сучасній науковій сфері, а її багатосторонність призводить до неоднозначності в її розумінні та тлумаченні. На підставі узагальнення розглянутих положень можна визначити насильство по відношенню до фізичної особи як суспільне явище в широкому розумінні – це цілеспрямоване, протиправне, умисне застосування соціальними суб'єктами сили або погроза її застосування з метою обмеження природних прав особистості або її законних прав і свобод, примушення її до певної поведінки, завдання або загрози завдання фізичної, моральної або матеріальної шкоди людині всупереч її волі (Поштаренко, 2019: 76).

Наступне поняття, яке ми розглянемо в даній статті, це поняття адміністративної відповідальності, яке було і залишається найбільш суперечливим і дискусійним питанням адміністративно-правової науки. Чинний Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) не дає визначення поняття «адміністративна відповідальність», що інколи призводить до неоднозначного тлумачення адміністративно-правових норм, породжує правову невизначеність (Кодекс України про адміністративні правопорушення, 1984). Тому ми розглянемо основні визначення адміністративної відповідальності вченими-адміністративістами сучасності і спробуємо дати власне визначення цього феномену правової дійсності.

Так, дослідник адміністративної відповідальності Д.М. Лук'янець визначає адміністративну відповідальність як «відносини, що виникають між органами виконавчої влади і фізичними або юридичними особами (за умови відсутності між ними відносин службового підпорядкування) із приводу вчинення останніми передбачених законодавством діянь і полягають у застосуванні до них в адміністративному порядку передбачених законом стягнень» (Лук'янець, 2001: 26–34).

Відаючи належну шану науковим розробкам відомого українського вченого, ми все ж вважаємо, що адміністративна відповідальність існує не тільки у вигляді правовідносин, а і як об'єктивна правова реальність у відповідних нормативно-правових актах, які передбачають адміністративну відповідальність за вчинення правопорушень.

Відомий український вчений-адміністративіст В.К. Колпаков, наукові дослідження якого мають велике значення для розвитку національного адміністративного законодавства, визначає адміністративну відповідальність як «передбачене законодавством, примусове, з додержанням встановленої процедури, застосування правомочним суб'єктом до осіб, які вчинили адміністративні проступки, заходів впливу, які виконані правопорушником» (Колпаков, 2008: 76; Колпаков, 2016: 22).

Більш ширше визначення адміністративної відповідальності дає видатна українська вчена-правознавець у галузі адміністративістики Т.О. Коломоєць, яка зробила значний творчий внесок у вдосконалення національного адміністративного права. Вона вважає, що адміністративна відповідальність – «це різновид юридичної відповідальності, специфічна форма негативного реагування з боку держави на відповідну категорію протиправних діянь (насамперед адміністративних проступків), а особи, які вчинили зазначені правопорушення, повинні відповісти перед уповноваженим державним органом за свої неправомірні дії і понести адміністративне стягнення в установлених законом формах і порядку» (Коломоєць, 2011: 9).

Поважаючи думку відомої української вченої, не можемо не зазначити, що більш коректніше зазначити, що це негативне реагування не «з боку уповноваженого органу», а з боку держави, правопорушник повинен відповісти перед державою в особі уповноваженого державного органу, а не перед уповноваженим органом, який держава наділяє правом притягнути правопорушника до відповідальності.

Безумовно, всі визначення адміністративної відповідальності є результатом кропіткої науково-дослідної роботи вчених-адміністративістів і юристів-практиків, однак фундаментальне оновлення адміністративного права передбачає й нові підходи до визначення поняття «адміністративна відповідальність», інтеграції досягнень юридичної науки і практики. На нашу думку, поняття адміністративної відповідальності повинно аналізуватися під кутом зору розуміння її сутності і змісту.

Вважаємо, що сутністю адміністративної відповідальності, її головною якістю, що визначає її правову природу, є понесення правопорушником в установлених законом формах і порядку заходів адміністративного стягнення і заходів впливу, що застосовуються до неповнолітніх. А зміст адміністративної відповідальності, яка виникає внаслідок скоєння адміністративного правопорушення, становить: сукупність адміністративно-правових норм, які встановлюють порядок реалізації адміністративної відповідальності, і правовідносини, які виникають на підставі цих норм під час провадження у справах про адміністративні правопорушення суб'єктом адміністративної юрисдикції, завдяки чому реалізується обов'язок особи, винної у вчиненні адміністративного проступку, перетерпіти передбачені чинним законодавством обмеження матеріального, морального чи організаційного характеру.

Отже, на нашу думку, з урахуванням точок зору інших учених-адміністративістів, адміністративна відповідальність – це формально закріплений в адміністративно-правових нормах (юридична підстава) різновид ретроспективної юридичної відповідальності – негативної адміністративно-правової реакції держави на порушення як адміністративно-правових норм, так і норм інших галузей права в різних сферах публічного адміністрування, яка виникає з моменту вчинення адміністративного правопорушення (фактична підстава) і знаходить своє відображення в конкретних матеріальних і процесуальних правовідносинах між правопорушником і державою, метою яких є понесення правопорушником в установлених законом формах і порядку заходів адміністративного стягнення, що є мірою відповідальності і застосовується з метою виховання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, в дусі додержання законів України, поваги до правил співжиття, а також запобігання вчиненню нових правопорушень як самим правопорушником, так й іншими особами (Поштаренко, 2020: 178).

Серед складів адміністративних проступків, передбачених КУпАП, тільки в одній статті вживається термін «наси́льство» – це ст. 73-2 «Вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, невиконання термінового заборонного припису або неповідомлення про місце свого тимчасового перебування». Однак ми вважаємо, що ознаки насильства містять дії, передбачені об'єктивними сторонами у ст. ст. 173 «Дрібне хуліганство» (у формі образливого чіплення до громадян) і 173-4 «Булінг (цькування) учасника освітнього процесу».

Так, об'єктивною стороною дрібного хуліганства відповідно до ч. 1 ст. 73 КУпАП є нецензурна лайка в громадських місцях, образливе чіплення до громадян та інші подібні дії, що порушують громадський порядок і спокій громадян. На нашу думку, така форма дрібного хуліганства, як «образливе чіплення до громадян», є проявом фізичного насильства до іншої особи, яке, як зазначає дослідниця кримінального насильства Л.О. Сердюк, характеризується різноманітними рухами, діями суб'єкта правопорушення, спрямовані проти особи, наприклад: штовхання; хапання за одяг; насильницьке утримання за руки; застосування больових прийомів із використанням знань з анатомії людини; приставання на вулиці; насильницьке вторгнення в громадські місця всупереч забороні певних осіб, покликаних слідкувати за порядком тощо, а також заподіяною моральною та матеріальною шкодою (обсипання, оббризування брудом, пльовки на одяг тощо) (Сердюк, 2004: 50; Ігнатов, 2005: 70).

Безумовно, між дрібним хуліганством, за яке передбачена адміністративна відповідальність, і кримінально караним хуліганством є різниця, яка полягає в рівні громадської безпеки хуліганських дій, розмежування цих правопорушень здійснюється за об'єктивною стороною, але цілком зрозуміло, що це різновиди єдиного поняття – хуліганства (Самбор, 2013: 6).

Що стосується булінгу, адміністративна відповідальність за який передбачена ст. 173-4 «Булінг (цькування) учасника освітнього процесу» КУпАП, то ми повністю погоджуємося з думкою дослідників цього негативного явища Г.В. Ковалю і Г.О. Олексєнко, які визначають булінг як «умисне, що не має характеру самозахисту й не санкціоноване нормативно-правовими актами держави, тривале (повторне) фізичне або психологічне насильство з боку індивіда або групи, яка має певні переваги (фізичні, психологічні, адміністративні тощо) щодо іншого індивіда, яке відбувається переважно в організованих колективах із певною особистою метою (наприклад, бажання заслужити авторитет в однолітків)» (Коваль, Олексєнко, 2016: 8).

Отже, інтегруючою ознакою, критерієм віднесення адміністративних правопорушень, передбачених ст. ст. 173, 173-2, 173-4 КУпАП, є прояв насильства по відношенню до фізичної особи як спосіб їх здійснення. Підтвердженням цього також є розміщення законодавцем перелічених статей у главі 14 «Адміністративні правопорушення, що посягають на громадський порядок і громадську безпеку» КУпАП.

Притягнення до адміністративної відповідальності фізичних осіб, які вчинили досліджувані нами адміністративні правопорушення, здійснюється у відповідній процесуальній формі – провадження у справах про адміністративні правопорушення, які становлять процесуальну основу адміністративної відповідальності.

Адміністративні провадження характеризуються і аналізуються через їхні стадії – відносно відокремлені частини, процесуальні етапи, підпорядковані вирішенню конкретної справи. Провадження у справах про адміністративні правопорушення зазвичай охоплює такі стадії: 1) порушення адміністративного провадження й адміністративне розслідування; 2) розгляд справи про адміністративне правопорушення та винесення по ній постанови; 3) перегляд справи у зв'язку з оскарженням постанови по справі; 4) виконання постанови про накладення адміністративного стягнення (Строцький, 2014: 185).

Ми вважаємо, що регламентація діючим КУпАП адміністративних проваджень потребує вдосконалення. Так, законодавець не визначив у КУпАП поняття проваджень у справах про адміністративні правопорушення, що, на нашу думку, потребує наукового дослідження, обговорення та нормативного закріплення. У КУпАП законодавець не встановив конкретний час і передумови порушення адміністративного провадження, але, на нашу думку, отримання інформації органами внутрішніх справ про правопорушення, передбачені ст. ст. 173, 173-2, 173-4 КУпАП, або виявлення ними в процесі службової діяльності фактів учинення названих правопорушень дає привід для порушення посадовими особами Національної поліції адміністративних справ за цими статтями – проведення дій з об'єктивного і всебічного встановлення всіх обставин справи для оперативного розслідування правопорушення.

Відповідно до ст. 221 КУпАП розгляд справ про адміністративні правопорушення, передбачені ст. ст. 173, 173-2, 173-4, здійснюють судді районних, районних у місті, міських чи міськрайонних судів, які, розглянувши справу про адміністративне правопорушення, виносять постанову по справі (ст. 283 КУпАП).

У КУпАП не передбачено конкретних термінів, упродовж яких складені протоколи повинні бути передані органу (посадовій особі), уповноваженому розглядати справи про названі адміністративні правопорушення, тільки зазначив термін передачі протоколу про вчинення адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією – триденний строк. Така невизначеність може призвести до порушення прав і свобод осіб, які притягаються до адміністративної відповідальності, негативно позначитися на проведенні провадження за даними справами.

Вважаємо за потрібне врегулювати в КУпАП порядок сповіщення осіб, які беруть участь у розгляді справи, про час і місце її розгляду. На практиці повідомлення осіб, які беруть участь у розгляді справи про час і місце її розгляду, перевірку наявності та з'ясування причини відсутності осіб, які викликані в судові засідання, здійснюють секретарі судових засідань, що передбачено Типовою посадовою інструкцією секретаря судового засідання місцевого загального суду (Типова посадова інструкція секретаря судового засідання місцевого загального суду, 2005).

У діючому КУпАП відсутні норми, які би встановлювали повноваження судів з метою уточнення і перевірки фактичних даних, зібраних під час оформлення матеріалів щодо адміністративного правопорушення, давати доручення органам, які оформлювали первинні матеріали. Надання судам таких повноважень, безумовно, забезпечувало би право обвинуваченого на об'єктивний розгляд його справи. Саме тому юристи-практики пропонують запровадити законодавчу норму, яка би регулювала прийняття судом рішень про зупинення провадження у справі, оскільки надання судом доручень може призвести до порушення строків розгляду справи, що є неприпустимим. Крім того, це необхідно також у випадках призначення судом у справі експертизи, оскільки її проведення може тривати понад три місяці (Курило, Биля, 2010: 44–45).

Потребує також визначення в КУпАП вимог до апеляційних скарг з метою створення сприятливих умов для реалізації зацікавленими особами права апеляційного оскарження, право особи, яка подала апеляційну скаргу на її зміну, доповнення або відкликання. Крім того, як видно зі змісту ст. 294 КУпАП, апеляційний суд у разі виявлення обставин, які обтяжують вину особи, не має права застосувати більш жорстке адміністративне стягнення, передбачене санкцією статті, що, як зазначають дослідники, є порушенням принципу адекватності (співрозмірності) покарання ступеню вини порушника і можливим ігноруванням доцільності подання скарги до апеляційного суду потерпілим. Тому вважаємо за потрібне внести зміни у ст. 294 в частині наділення апеляційного суду повноваженнями у разі виявлення обставин, що обтяжують відповідальність правопорушника, про зміну адміністративного стягнення в бік його посилення.

Судова форма вирішення справ про адміністративні правопорушення – це найважливіша організаційно-правова гарантія, засіб реалізації, охорони й захисту прав та інтересів громадян. Однак судовий розгляд справ про адміністративні правопорушення має свої особливості, які зумовлені наявністю специфічного суб'єкта адміністративної юрисдикції, тому вважаємо за потрібне в КУпАП окремо врегулювати порядок розгляду справ про адміністративні правопорушення судами (суддями), вдосконалити і конкретно визначити їхні повноваження, нормативно закріпити визначення правового статусу суду (судді) в діючому адміністративно-деліктному законодавстві.

І останнє: вважаємо необхідним і перспективним для України дослідження й наслідування досвіду країн Європи щодо правового регулювання юридичної відповідальності за правопорушення, які в Україні

передбачені ст. ст. 173, 173-2, 173-4 КУпАП. Характерною особливістю європейського законодавства є те, що правопорушення, які згідно з українським законодавством вважаються адміністративними правопорушеннями (проступками), в багатьох країнах Європи переслідуються в межах кримінального права, яке поділяє кримінальні правопорушення на проступки і злочини. Так, Кримінальний кодекс Франції в залежності від особливостей прояву шкідливого насилля кваліфікує за ст. 222-33-2-2 як домагання – переслідування людини повторними висловлюваннями або поведінкою, метою або наслідками яких є погіршення умов її життя, що призводить до погіршення її фізичного або психічного здоров'я, карається позбавленням волі строком на один рік і штрафом у розмірі 15 000 євро, якщо ці факти стали причиною повної непрацездатності до 8 днів або не призвели до непрацездатності (Code penal (France), 2021).

У Кримінальному кодексі Німеччини (Strafgesetzbuch (StGB) окремої статті про покарання булінгу в школі не передбачено (Alle gegen einen: Mobbing im Strafrecht und Zivilrecht, 2020). Кримінальне переслідування за знущання в школі залежить від конкретного прояву такого знущання, наприклад, такий злочин, як образа (наприклад – пловок), відповідно до статті 185 Кримінального кодексу Німеччини карається позбавленням волі на строк до одного року або штрафом, а якщо злочин скоєно у формі нападу, то позбавленням волі на строк до двох років або штрафом. Той, хто здійснює наклеп, тобто поширює зневажливу і принизливу брехню (помилкові твердження про факти) по відношенню до іншої людини, що може викликати до неї зневагу або приниження чи поставити під загрозу її репутацію, карається позбавленням волі на строк до двох років або з накладенням штрафу і, якщо дію скоєно публічно або шляхом поширення контенту, карається позбавленням волі на строк до п'яти років або штрафом (ст. 187 Кримінального кодексу Німеччини) (Strafgesetzbuch (StGB), 2021).

Висновки. Вважаємо, що ознаки насильства щодо іншої людини як цілеспрямованого, протиправного, умисного застосування соціальними суб'єктами сили або погрози її застосування з метою обмеження природних прав особистості або її законних прав і свобод, примушення її до певної поведінки, завдання або загрози завдання фізичної, моральної або матеріальної шкоди людині всупереч її волі містять дії, передбачені об'єктивними сторонами статей 173 «Дрібне хуліганство» (у формі образливого чіпляння до громадян), 173-2 «Вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, невиконання термінового заборонного припису або неповідомлення про місце свого тимчасового перебування» і 173-4 «Булінг (цькування) учасника освітнього процесу» КУпАП.

З метою вдосконалення застосування адміністративної відповідальності за вчинення названих правопорушень вважаємо за потрібне доповнити чинний КУпАП таким:

1. Визначенням поняття «адміністративна відповідальність», яка, на нашу думку, це формально закріплена в адміністративно-правових нормах (юридична підстава) різновидність ретроспективної юридичної відповідальності – негативної адміністративно-правової реакції держави на порушення як адміністративно-правових норм, так і норм інших галузей права в різних сферах публічного адміністрування, що виникає з моменту вчинення адміністративного правопорушення (фактична підстава) і знаходить своє відображення в конкретних матеріальних і процесуальних правовідносинах між правопорушником і державою, метою яких є понесення правопорушником в установлених законом формах і порядку заходів адміністративного стягнення, яке є мірою відповідальності і застосовується з метою виховання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, в дусі додержання законів України, поваги до правил співжиття, а також запобігання виникненню нових правопорушень як самим правопорушником, так й іншими особами.

2. Визначенням у КУпАП поняття проваджень у справах про адміністративні правопорушення, що, на нашу думку, потребує наукового дослідження, обговорення та нормативного закріплення. Встановити конкретний час і передумови порушення адміністративного провадження.

3. Встановити конкретні терміни, впродовж яких складені протоколи про адміністративні правопорушення повинні бути передані органу (посадовій особі), уповноваженому розглядати справи про названі адміністративні правопорушення, що дозволить запобігти порушення прав і свобод осіб, які притягаються до адміністративної відповідальності.

4. Окремо врегулювати порядок розгляду справ про адміністративні правопорушення судами (суддями), а саме: визначити стадії розгляду справ у суді; вдосконалити і конкретно визначити повноваження суду (судді), нормативно закріпити визначення правового статусу суду (судді) в діючому адміністративно-деліктному законодавстві.

5. Перспективним напрямом вдосконалення правового регулювання відповідальності за вчинення правопорушень, які містять ознаки насильства по відношенню до фізичної особи і передбачені такими статтями КУпАП, як ст. ст. 173 «Дрібне хуліганство» (у формі образливого чіпляння до громадян); 173-2 «Вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, невиконання термінового заборонного припису або неповідомлення про місце свого тимчасового перебування»; 173-4 «Булінг (цькування) учасника освітнього процесу», є переведення їх з адміністративних правопорушень у ранг кримінальних проступків як деліктів загальнокримінальної спрямованості, що буде сприяти дотриманню процесуальних правових гарантій осіб, які притягаються до відповідальності за такі правопорушення, всебічному захисту їхніх прав і свобод, а також наближенню українського законодавства до міжнародних стандартів у цій сфері.

Список використаних джерел:

1. Поштаренко О.В. Насильство: *Енциклопедія сучасної України* / редкол. : І.М. Дзюба та ін. Київ : Інст. енцикл. дослід. НАН України. Т. 22. С. 518–519. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=70523 (дата звернення: 06.12.2020).

2. За домашнє насильство – за грати: Як в Україні та світі борються зі знуцанням у родин. 22 листопада 2019 р. URL: https://zik.ua/news/2019/11/22/za_domashnie_nasylstvo__za_hraty_yak_v_ukraini_ta_sviti_boriatsia_zi_znushchanniam_u_rodyni_946146 (дата звернення: 15.01.2020).
3. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан і додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні. Київ, 2020. URL: www.ombudsman.gov.ua (дата звернення: 12.06.2021).
4. Опитування ЮНІСЕФ: понад третина молодих людей у 30 країнах світу потерпають від онлайн-булінгу, 2017. URL: <https://rescentre.org.ua/statystychni-dani-ta-doslidzhennia/opytuvannia-yunisef-ponad-tretyna-molodykh-liudei-u-30-krainakh-svitu-poterpaiut-vid-onlain-bulinhu> (дата звернення: 07.03.2021).
5. ЮНІСЕФ представив результати опитування про розповсюдженість булінгу, 2019. URL: <https://rescentre.org.ua/statystychni-dani-ta-doslidzhennia/iunisef-predstaviv-rezultati-opituvannia-pro-rozpovsiudzhenist-bullingu-1> (дата звернення: 07.03.2021).
6. Налуцишин В.В. Кримінальна відповідальність за хуліганство (ст. 296 КК України) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2007. 19 с. URL: <http://nauch.com.ua/pravo/15112/index.html?page=2> (дата звернення: 20.03.2020).
7. Гумін О.М. Кримінальна насильницька поведінка особи: теоретико-прикладні аспекти : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2010. 628 с.
8. Шувальська Л.Р. Суб'єкт насильницького злочину проти життя і здоров'я: психологічні та правові засади : монографія. Чернівці : «Технодрук», 2015. 244 с.
9. Волкова Л.М. Адміністративно-правова протидія дрібному хуліганству : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Сімферополь, 2012. 210 с.
10. Коломоєць О.Д. Адміністративно-правове регулювання відповідальності за вчинення насильства у сім'ї : навч. посіб. / за ред. Петкова С.В. Київ : «КНТ», 2019. 224 с.
11. Материали для Словаря древнерусского языка по письменным памятникам. Санкт-Петербург : Типография императорской академии наук, 1902. Т. 2. 852 с.
12. Бойченко Н.М. Філософське розуміння природи насильства. *Антропологічні виміри філософських досліджень*. 2017. Вип. 12. С. 16–26.
13. Социологическая энциклопедия / под общ. ред. А.Н. Данилова. Минск : «Бел Ээн», 2003. 384 с.
14. Galtung J. The true worlds: transnational perspective. N.Y. : The free press, 1980. P. 67.
15. Насилие и его влияние на здоровье. Доклад о ситуации в мире / под ред. Этьенна Г. Круга и др. / пер. с англ. Москва, 2003. 376 с.
16. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. акад. НАН України Ю.С. Шемшученка. Київ, 2007. 992 с.
17. Поштаренко О.В. Поняття та вчинення насильства щодо фізичної особи як об'єктивна сторона адміністративного правопорушення. *Право та державне управління. Збірник наукових праць*. 2019. № 4. С. 72–77.
18. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-X / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 12.04.2020).
19. Лук'янець Д.М. Інститут адміністративної відповідальності: проблеми розвитку : монографія. Київ : Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України, 2001. 220 с.
20. Колпаков В.К. Адміністративна відповідальність (адміністративно-деліктне право) : навч. посібник. Київ : «Юрінком Інтер», 2008. 256 с.
21. Адміністративна відповідальність : курс лекцій / за ред. О.В. Кузьменко. Київ, 2016. 568 с.
22. Коломоєць Т.О. Адміністративна відповідальність : навч. посібник / за заг. ред. Т.О. Коломоєць. Київ : Істина, 2011. 184 с.
23. Поштаренко О.В. Поняття, сутність та зміст адміністративної відповідальності в умовах нової парадигми адміністративного права. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 3. С. 174–179.
24. Сердюк Л.О. Поняття насилія в уголовном праве. *Уголовное право*. 2004. № 1. С. 51–52.
25. Ігнатів О. Кримінальне насильство: окремі питання. *Право України*. 2005. № 3. С. 67–71.
26. Самбор М.А. Хуліганство як склад діяння, що передбачає юридичну відповідальність, в умовах реформування матеріального та процесуального законодавства України про адміністративну та кримінальну відповідальність. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Юридичні науки»*. 2013. № 2 (5). С. 05–09.
27. Коваль Г.В., Алексеєнко Г.О. Сучасні підходи до визначення та кваліфікації булінгу в шкільних підліткових колективах. *Наукові праці (Педагогіка). Чорноморський Державний університет імені Петра Могили*. 2016. Вип. 257. Т. 269. С. 07–11.
28. Строцький Р.С. Поняття та особливості провадження щодо виконання постанов у справах про адміністративні правопорушення. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2014. № 3. С. 175–187.
29. Типова посадова інструкція секретаря судового засідання місцевого загального суду : наказ Державної судової адміністрації України від 20 липня 2005 р. № 86. URL: https://ifm.if.court.gov.ua/sud0907/vakansii/c_z/ (дата звернення: 01.09.2020).
30. Курило О.М., Биля С.О. Недоліки правового регулювання судового розгляду справ про адміністративні правопорушення. *Вісник Верховного Суду України*. 2010. № 8 (120). С. 43–48.
31. Code penal (France). URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/article_lc/LEGIARTI000037289658/ (дата звернення: 28.01.2021).
32. Alle gegen einen: Mobbing im Strafrecht und Zivilrecht. 22. November 2020. URL: <https://www.koerperverletzung.com/mobbing/> (дата звернення: 07.02.2021).
33. Strafgesetzbuch (StGB) § 185, § 187. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/> (дата звернення: 07.02.2021).

References:

1. Poshtarenko O.V. (2020) Nasylstvo [Violence]: *Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy* / redkol.: I.M. Dziuba, A.I. Zhukovskiy, M.H. Zhelezniak ta in. Kyiv: Inst. entsykl. doslid. NAN Ukrainy / T. 22. S. 518–519. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=70523 (data zvernennia: 06.12.2020) [in Ukrainian].
2. Za domashnie nasylstvo – za graty: Yak v Ukraini ta sviti boriatsia zi znushchanniam u rodyn [For domestic violence – behind bars: How in Ukraine and the world to fight domestic violence]. 22 lystopada 2019 r. URL: https://zik.ua/news/2019/11/22/za_domashnie_nasylstvo_za_hraty_yak_v_ukraini_ta_sviti_boriatsia_zi_znushchanniam_u_rodyni_946146 (data zvernennia: 15.01.2020) [in Ukrainian].
3. Shchorichna dopovid Upovnovazhenoho Verkhovnoi Rady Ukrainy z prav liudyny pro stan i doderzhannia ta zakhystu prav i svobod liudyny i hromadianyna v Ukraini [Annual report Commissioner of the Verhovna Rada of the Ukraine for human rights on the observance and protection of the human rights and freedoms of citizens of Ukraine]. Kyiv, 2020. URL: www.ombudsman.gov.ua (data zvernennia: 12.06.2021) [in Ukrainian].
4. Opytuvannia YuNISEF [The survey of UNICEF]: ponad tretyna molodykh liudei u 30 krainakh svitu poterpaiut vid onlain-bulinhu, 2017. URL: <https://rescentre.org.ua/statystychni-dani-ta-doslidzhennia/opytuvannia-yunisef-ponad-tretyna-molodykh-liudei-u-30-krainakh-svitu-poterpaiut-vid-onlain-bulinhu> (data zvernennia: 07.03.2021) [in Ukrainian].
5. YuNISEF predstaviv rezultaty opytuvannia pro rozpovsiudzenist bullinhu, 2019 [UNICEF presented the results of a survey on the prevalence of bullying]. URL: <https://rescentre.org.ua/statystychni-dani-ta-doslidzhennia/iunisef-predstaviv-rezultaty-opytuvannia-pro-rozpovsiudzenist-bullingu-1> (data zvernennia: 07.03.2021) [in Ukrainian].
6. Nalutsyshyn V.V. (2007) Kryminalna vidpovidalnist za khulihanstvo (st. 296 KK Ukrainy) [Criminal liability for hooliganism (Article 296 of the Criminal Code of Ukraine)]: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.08. Kyiv. 19 s. URL: <http://nauch.com.ua/pravo/15112/index.html?page=2> (data zvernennia: 20.03.2020) [in Ukrainian].
7. Humin O.M. (2010) Kryminalna nasylnytska povedinka osoby: teoretyko-prykladni aspekty [Criminal violent behavior of a person: theoretical and applied aspects]: dys. ... doktora yuryd. nauk: 12.00.08. Lviv. 628 s. [in Ukrainian].
8. Shuval'ska L.R. (2015) Subiekt nasylnytskoho zlochynu proty zhyttia i zdorovia: psykholohichni ta pravovi zasady [The subject of violent crime against life and health: psychological and legal principles]: monohrafiia. Chernivtsi: «Tekhnodruk». 244 s. [in Ukrainian].
9. Volkova L.M. (2012) Administratyvno-pravova protydia dribnomu khulihanstvu [Administrative and legal counteraction to minor hooliganism]: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.07. Simferopol. 210 s. [in Ukrainian].
10. Kolomoiets O.D. (2019) Administratyvno-pravove rehuliuвання vidpovidalnosti za vchynennia nasylstva u simi [Administrative and legal regulation of liability for domestic violence]: navch. posib. / za red. Pietkova S.V. Kyiv: «KNT». 224 s. [in Ukrainian].
11. Materialy dlia Slovaria drevne-russkogo iazyka po pismennym pam'iatnikam [Materials for the dictionary of ancient Russian on written monuments]. Sankt-Peterburg: Tipografiia imperatorskoi akademii nauk, 1902. T. 2. 852 s. [in Russian].
12. Boichenko N.M. (2017) Filosofske rozuminnia pryrody nasylstva [Philosophical understanding of the nature of violence]. *Antropolohichni vymiry filosofskykh doslidzhen*. Vyp. 12. 16–26 s. [in Ukrainian].
13. Sotciologicheskaiia encyklopediia [Sociological encyclopedia] / pod obshch. red. A.N. Danilova. Minsk: «Bel En» 2003. 384 s. [in Russian].
14. Galtung J. (1980) The true worlds: transnational perspective. N.Y.: The free press. P. 67.
15. Nasilie i ego vliianie na zdorove [Violence and its impact on health]. Doklad o situatsii v mire / pod red. Etenna G. Kruga i dr. / per. s angl. Moskva, 2003. 376 s. [in Russian].
16. Velykyi entsyklopedychnyi yurydychnyi slovnyk [Large encyclopedic legal dictionary] / za red. akad. NAN Ukrainy Yu.S. Shemshuchenka. Kyiv, 2007. 992 s. [in Ukrainian].
17. Poshtarenko O.V. (2019) Poniattia ta vchynennia nasylstva shchodo fizychnoi osoby yak obiektivna storona administratyvnoho pravoporushennia [Concepts of violence and violence in view of the natural as an objective party of administrative offense]. *Pravo ta derzhavne upravlinnia. Zbirnyk naukovykh prats*. № 4. S. 72–77 [in Ukrainian].
18. Kodeks Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia [Code of Ukraine on Administrative offenses]: Zakon Ukrainy vid 07.12.1984 r. № 8073-Kh. Verkhovna Rada Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (data zvernennia: 12.04.2020) [in Ukrainian].
19. Lukianets D.M. (2001) Instytut administratyvnoi vidpovidalnosti: problemy rozvytku [The institute of administrative responsibility: development problems]: monohrafiia. Kyiv: Instytut derzhavy i prava imeni V.M. Koretskoho NAN Ukrainy. 220 s. [in Ukrainian].
20. Kolpakov V.K. (2008) Administratyvna vidpovidalnist (administratyvno-deliktne pravo) [Administrative liability (administrative tort law)]: navch. posibnyk. Kyiv: «Jurinkom Inter», 2008. 256 s. [in Ukrainian].
21. Administratyvna vidpovidalnist [Administrative liability]: kurs lektsii / za red. O.V. Kuzmenko. Kyiv, 2016. 568 s. [in Ukrainian].
22. Kolomoiets T.O. (2011) Administratyvna vidpovidalnist [Administrative liability]: navch. posibnyk / za zah. red. T.O. Kolomoiets. Kyiv: Istyna. 184 s. [in Ukrainian].
23. Poshtarenko O.V. (2020) Poniattia, sutnist ta zmist administratyvnoi vidpovidalnosti v umovakh novoi paradyhmy administratyvnoho prava [The concept, essence and content of administrative responsibility in the new paradigm of administrative law]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*. № 3. S.174–179 [in Ukrainian].
24. Serdiuk L.O. Poniatie nasilia v ugovnom prave [The concept of violence in criminal law]. *Ugolovnoe pravo*. № 1. 2004. S. 51–52 [in Russian].
25. Ihnatov O. (2005) Kryminalne nasylstvo: okremi pytannia [Criminal violence: some issues]. *Pravo Ukrainy*. № 3. S. 67–71 [in Ukrainian].

26. Sambor M.A. (2013) Khulihanstvo yak sklad diiannia, shcho peredbachaie yurydychnu vidpovidalnist, v umovakh reformuvannia materialnoho ta protsesualnoho zakonodavstva Ukrainy pro administratyvnu ta kryminalnu vidpovidalnist [Hooliganism as a part of an act involving legal liability in the context of reforming the substantive and procedural legislation of Ukraine on administrative and criminal liability]. *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu imeni Alfreda Nobelia. Seriia «Iurydychni nauky»*. № 2 (5). S. 05–09 [in Ukrainian].
27. Koval H.V., Aliexsieienko H.O. (2016) Suchasni pidkhody do vyznachennia ta kvalifikatsii bulinhu v shkilnykh pidlitkovykh kolektyvakh [Modern approaches to the definition and qualification of bullying in school adolescent groups]. *Naukovi pratsi (Pedahohika). Chornomorskyi Derzhavnyi universytet imeni Petra Mohyly*. 2016. Vyp. 257. T. 269. S. 07–11 [in Ukrainian].
28. Stotskyi R.Ie. (2014) Poniattia ta osoblyvosti provadzhennia shchodo vykonannia postanov u spravakh pro administratyvni pravoporushennia [The concept and features of the proceedings for the implementation of decision in cases of administrative offenses]. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*. № 3. C. 175–187 [in Ukrainian].
29. Typova posadova instruktsiia sekretaria sudovoho zasidannia mistsevoho zahalnoho sudu [Typical job description of the secretary of the local general court]; nakaz Derzhavnoi sudovoi administratsii Ukrainy vid 20 lypnia 2005 r. № 86. URL: https://ifm.if.court.gov.ua/sud0907/vakansii/c_z/ (data zvernennia: 01.09.2020) [in Ukrainian].
30. Kurylo O.M., Bylia S.O. (2010) Nedoliky pravovoho rehuliuвання sudovoho rozghliadu sprav pro administratyvni pravoporushennia [Disadvantages of legal regulation of court proceeding in cases of administrative offenses]. *Visnyk Verkhovnoho Sudu Ukrainy*. 2010. № 8 (120). S. 43–48 [in Ukrainian].
31. Code penal (France). URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/article_lc/LEGIARTI000037289658/ (data zvernennia: 28.01.2021).
32. Alle gegen einen: Mobbing im Strafrecht und Zivilrecht. 22. November 2020. URL: <https://www.koerperverletzung.com/mobbing/> (data zvernennia: 07.02.2021).
33. Strafgesetzbuch (StGB) § 185, § 187. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/> (data zvernennia: 07.02.2021).